

Gjon BORIÇI

PROBLEMATIKA TË DIASPORËS DHE EMIGRACIONIT POLITIK SHQIPTAR NË EPOKËN E LUFTËS SË FTOHTË 1945-1959

Abstrakt:

Historia politike e diasporës dhe emigracionit politik shqiptar që jetonin në vendet e Perëndimit dhe jo vetëm pas përfundimit të Luftës së Dytë Botërore, mbetet ende një mister i pazbuluar për studiuesit dhe të interesuarit e kësaj fushe. Duke qenë se për një kohë shumë të gjatë arkivat kombëtare lidhur me këtë çështje kanë qenë të mbyllura për studiuesit dhe jo vetëm, mendoj se është momenti i duhur që të fillojnë të kryhen studime serioze lidhur me situatën reale të diasporës dhe të emigracionit politik shqiptar në kuptimin e plotë të fjalës, gjatë epokës së Luftës së Ftohtë. Punimi mbështetet në masën mbi 90% në dokumente autentikë, shumica e të cilëve do t'i prezantohen për herë të parë. Bazuar në këto dokumente origjinalë shumica e të cilëve janë deklasifikuar vetëm vitet e fundit, do të paraqes një kumtesë që hulumton harkun kohor 1945-1959, që në momentin kur diaspora dhe emigracioni politik shqiptar fillon e merr vëmendje të konsiderueshme nga organet e pushtetit komunist në Shqipëri, deri tek viti i fundit i marrëdhënies "së pathyeshme" shqiptaro-sovjetike dhe riacarimit shqiptaro-jugosllav. Nëpërmjet analizave të thelluara kërkimore në fondin arkivor të arkivave në Republikën e Shqipërisë dhe strukturave të tjera të shtetit shqiptar, si dhe në literaturën më të fundit kombëtare dhe ndërkombëtare, nëpërmjet një metodologjie analitiko-historike, do të përpiqem të hedh dritë mbi situatën reale politike dhe ekonomike të diasporës dhe emigracionit politik shqiptar të atyre viteve, duke sjellë dhe analizuar profesionalisht informata, raporte dhe studime të strukturave të ndryshme të shtetit shqiptar në harkun kohor 1945-1959 të paeksploruara më parë dhe mundësisht për të hapur një debat mbi një nga periudhat më të diskutuara dhe më problematike të Shqipërisë në atë kohë.

Fjalë kyçe: Shqipëria, Europë Perendimore, emigracioni politik, ndjekje, informacion.

Hyrje

Përfundimi i luftës në Shqipëri solli si detyrë të menjëhershme për pushtetarët e rinj konsolidimin e pushtetit të sapofituruar. Një një vend të shkatërruar nga lufta dhe nga grindjet e brendshme, pushteti i komunistëve ishte gjithnjë i rrezikuar. Për këtë arsye Enver Hoxha në cilësinë e kryeministrit të Shqipërisë, nuk hezitoi që në muajt e parë të vitit 1945 të bënte hapat e parë në drejtim të konsolidimit të pushtetit të tij. E dinte mirë se përveç problemeve të brendshme, jo pak telashe mund t'i sillte elementi i arratisur jashtë vendit me ushtrinë pushtuese gjermane. Për këtë arsye, pak ditë pas përfundimit të luftës në Europë dhe kapitullimit pa kushte të Gjermanisë naziste, më datë 23 maj 1945, Enver Hoxha i dërgoi një notë presidentit të Shteteve të Bashkuara të Amerikës, Herri Truman (Harry Truman) e cila bazuar në vendimin e komisionit qendror të datës 23 shkurt 1945 për zbulimin e të arratisurve të luftës, të cilët gjendeshin në kampet e përqendrimit në Itali, t'i dorëzoheshin Shqipërisë të konsideruar kriminelë lufte prej saj.¹ Kjo letër e Enver Hoxhës dërguar presidentit amerikan nga dokumentet që kam hulumtuar deri më tani, mbeti pa përgjigje. Lidhur më këtë sipërmarrje të kryeministrit shqiptar, u organizuan në shkallë vendi manifestime dhe dërgesa telegramesh drejtuar qeverisë në Tiranë lidhur me ekstradimin në atdhe të të arratisurve të konsideruar kriminelë lufte.² Një ndër kërkesat më të bujshme që qeveria e Shqipërisë i paraqiti Komisionit Ndërkombëtar të Kriminelëve të Luftës me seli në Londër, më datë 22 qershor 1945, ishte edhe dërgimi në Shqipëri i gjeneralit italian Dalmaco (Dalmazzo) që të gjykohej nga vetë popullit shqiptar.³

¹ Arkivi Qendror Shtetëror i Republikës së Shqipërisë (më tej: *AQSH*), Fondi (më tej: F.) 490/ Këshilli i Ministrave (më tej: KM), Viti (më tej: V.) 1945, Dosja (më tej: D.) 5, fleta (më tej: fl.) 1. "Pjesë nga nota e Enver Hoxhës shkruar në frëngjisht dërguar presidentit amerikan Herri Truman: "...Kjo kërkesë legjitime e popullit shqiptar ende nuk ka patur përgjigje, por ne konstatojmë me keqardhje që kriminelët më të këqij shqiptarë të luftës si Ali Këlcyra, Mit'hat Frashëri, Abaz Kupi, Kadri Cakrani, Koço Muka, Vehip Runa dhe shumë të tjerë mbahen në kampe dhe trajtohen mirë pavarësisht bashkëpunimit të tyre të dukshëm me nazistët gjermanë dhe janë lënë të lirë nëpër Itali për të vijuar intrigat e tyre fashiste ndaj popullit dhe humanizmit progresiv".

² *AQSH*, F. 490/KM, V. 1945, D. 61, fl. 1-17. Telegrama drejtuar Qeverisë Demokratike Shqiptare, mbi dorëzimin dhe gjykimin e kriminelëve të luftës.

³ *AQSH*, F. 490/KM, V. 1945, D. 284, fl. 1. Kërkesë e Komisionit Qendror për hetimet e krimeve të luftës të kriminelëve të luftës drejtuar Komisionit Ndërkombëtar të Kriminelëve të luftës në Londër për dorëzimin e gjeneral Dalmacos, për t'u gjykuar nga vetë popullit shqiptar.

Emigracionin politik shqiptar në vendet e Europës Perëndimore

Që më datë 16 janar 1945, misioni ushtarak shqiptar pranë Komandës aleate në Bari të Italisë, dërgoi një informacion të detajuar lidhur me gjendjen e të arratisurve në Itali.⁴ Në letrën e nënshkruar prej nënkolonel Kadri Hoxhës, Enver Hoxha njoftohet se ishte themeluar në Romë prej të arratisurve shqiptarë, Partia Agrare Anti-Komuniste (më tej: PAAK).⁵ Sipas këtij informacioni, kjo organizatë kishte mundur të ndikonte në të gjithë shqiptarët e Italisë së çliruar.⁶ Sipas informatave, kjo organizatë e tregonte veten si forcë opozitare ndaj Frontit Nacional-Çlirimtar dhe kishte vendosur lidhje të shumta me shqiptarët në Itali, Amerikë, Egjipt dhe Turqi.⁷ Propaganda që kishte filluar të bënte partia Agrare Anti-Komuniste nuk kishte sesi të mos ta shqetësonte Enver Hoxhën. Propaganda se në Shqipëri nuk ekzistonte asnjë parti tjetër përveç asaj komuniste ishte një kampanë e madhe alarmi për pushtetin e sapo marrë nga PKSH-ja. PAAK e akuzonte PKSH-në se refuzonte ndihmat e UNRRA-s dhe se imitonte Jugosllavinë, e cila ishte e lidhur fund e krye me Bashkimin Sovjetik dhe rrjedhimisht edhe Shqipëria do të renditej në politikën pan-sllave.⁸ Informacioni që e shqetësoi më shumë Enver Hoxhën ishte se kjo parti që në letër quhet gjithmonë organizatë, kishte si detyrë të kthehej në Shqipëri dhe të formonte opozitën.⁹ Fillimi i ndjekjes

⁴ Arkivi i Ministrisë së Punëve të Brendshme/Autoriteti për Informimin mbi Dokumentet e ish Sigurimit të Shtetit (më tej: *AMPB/AIDSSH*), Drejtoria e Zbulimit e Emigracionit Reak-sionar, Viti (më tej: V.) 1945, Dosja (më tej: D.) 50, fleta (më tej: fl.) 1. Letër dërguar Enver Hoxhës nga Misioni Ushtarak Shqiptar në Bari nga N/Kolonel Kadri Hoxha. Bari, 16 janar 1945.

⁵ Po aty. Pjesë nga letra e Kadri Hoxhës: “Përpara se Atdheu të çlirohesh i gjithi nga okupa-tori, e pikërisht mbas pak javësh që mbërriti Misioni këtu, u formue një organizatë, “Partia Agrare Anti-Komuniste” me qendër në Romë; ishte e përmbame prej Zef Sereqit, Xhemil Dinos, Nebil Dinos ish federal i Tiranës, Jak Koçit krah i djathtë i Jakomonit, Ferit Dervishit zogist, Ymer Fortuzit, Haki Korçës student në shkenca politike, Namik Resuli ish Federal i Tiranës, Ymër Sharra ish profesor në Teknike të Tiranës dhe Don Franko Karma spiun italian e Asim Jakova ish deputet i Zogut. Kjo organizatë, lindun dhe e përkrahun prej Ingilizve, Amerikanëve dhe Vatikanit, propagandonte sistematikisht e me stil të gjanë kundra Lëvizjes Nacional Çlirimtare në Shqipni”.

⁶ Po aty.

⁷ Po aty.

⁸ Po aty.

⁹ Po aty. Pjesë nga letra: “Nji detyrë tjetër e kësaj organizate asht që anëtarët e kësaj të kthehen në Shqipni dhe të formojnë opozitën; dhe një detyrë tjetër asht që disa prej tyre të bashkëpunojnë me reaksionin jugosllav dhe sidomos me atë grek”.

së vijës jugosllave dhe rrjedhimisht sovjetike nga ana e PKSH-së, padyshim që do të kishte vëmendjen e aleatëve perëndimorë në drejtim të të arratisurve shqiptarë. Po sipas informacionit të dërguar nga n/kolonel Hoxha, tradhtarët sipas tij mbaheshin nga aleatët në kampin e përqendrimit NI Carburnar dhe trajtoheshin prej tyre [aleatëve] më mirë dhe lejoheshin të dilnin në qytet.¹⁰ Megjithatë, tek elementi i arratisur kishte grindje, sidomos në mes të anëtarëve të Legalitetit dhe Ballit Kombëtar.¹¹ Misioni ushtarak shqiptar në Bari kishte përpiluar lista të sakta të emigracionit shqiptar në Itali dhe ia kishte përcjellë qeverisë në Tiranë për të ditur nëse ndonjë ishte kthyer në Shqipëri në mënyrë “që të fillohej puna me ta”.¹²

Problemi i pushtetit në Shqipëri ishte një ndër gjërat që shqetësonte më shumë Enver Hoxhën. Përveç informacioneve lidhur me krijimin e partive shqiptare jashtë vendit, udhëheqësin komunist shqiptar e shqetësonte edhe deklarata e Mehmet Konicës raportuar Hoxhës nga Drejtoria e Mbrojtjes së Popullit (më tej: DMP), seksioni i parë.¹³ Sipas informacionit të DMP-së, të arratisurit shqiptarë në Itali ishin ndarë në dy kampe, të Barit dhe të Leçes.¹⁴ Këto grupe të arratisurish sipas DMP-së kishin filluar të bënin një aktivitet të dendur kundër Frontit Nacional-Çlirimtar.¹⁵ Të arratisurit shqiptarë vizitoheshin shpesh nga ushtarakë britanikë dhe amerikanë me inkurajimin se së shpejti gjendja në Shqipëri do të ndryshonte.¹⁶ Edhe intelektual i Stravro Vinjau, i cili jetonte në Brindizi, mbante hapur sipas informacionit krahun e reaksionit.¹⁷

Nga informacionet që vinin nga Leçe lidhur me të arratisurit atje, sidomos përsa i përkiste ish kryeministrit Eqerem Libohova, nuk ishin të mira. Kjo për faktin se DMP-së i mungonin krejtësisht elementët e përgatitur për të mbikëqyrur dhe kontrolluar si duhet elementin e arratisur shqiptar.¹⁸ Nga informatat që vinin për të arratisurit shqiptarë që gjendeshin në S. Maria di Leuca, ishin shpresëdhënëse për qeverinë shqiptare. Në atë kamp gjendeshin

¹⁰ Po aty, fl. 4.

¹¹ Po aty.

¹² Po aty.

¹³ Po aty, fl. 6, 7. Deklarata e Mehmet bej Konicës nuk ka datë. Informacioni i dërguar nga Drejtoria e Mbrojtjes së Popullit (DMP) është e datës 1 fruer (shkurt) 1945.

¹⁴ Po aty, fl. 7.

¹⁵ Po aty.

¹⁶ Po aty, fl. 8.

¹⁷ Po aty.

¹⁸ Po aty, fl. 9. Raporte informative nga Bari për shqiptarët e arratisur që gjendeshin në Leçe. 3 shkurt 1945.

sipas informatave 150 tradhtarë dhe se marrëdhëniet midis zogistëve dhe ballistëve ishin të këqija.¹⁹ Në këtë kamp vetë DMP-ja kishte mundur të fuste njeriun e vet (partizanin A. Gj.) i cili kishte marrë vesh diku (pa sqaruar) se Abaz Kupi gjendej i ruajtur nga anglezët në një ndërtesë në Taranto, por se nuk kishte ndonjë informacion tjetër.²⁰

Informacionet për të arratisurit shqiptarë që gjendeshin në Itali, shqetësonin vazhdimisht Enver Hoxhën, pasi aleatët perëndimorë [anglo-amerikanët] kishin filluar të tregonin interesim të hapur për ta dhe se gjërat kishin ndryshuar për mirë në favor të tyre.²¹

Nga ky informacion, të arratisur shqiptarë në Itali ishin vizituar edhe nga një ministër aleat, por që emri i tij nuk dihej nga agjentët shqiptarë të DMP-së.²² Ishte e qartë se elementi politik shqiptar i arratisur kishte filluar të organizohej pak e nga pak politikisht. Më datë 24 shkurt në kampin e Barit kishte mbërritur edhe Abaz Kupi me të dy djemtë e tij si dhe Gaqo Gogo dhe Isa Toptani.²³ Gjithashtu, më datë 12 shkurt, vetë argjipeshkvi i Barit kishte vizituar në kamp Mit'hat Frashërin dhe i kishte thënë se me urdhër nga Sekretariati i Papës kishte leje të pyeste nëse kishte ndonjë shqetësim dhe të lajmëronte për çdo gjë që do ta kishte të nevojshme.²⁴

Përveç Italisë, Franca ishte një tjetër vend ku u përqendrua vëmendja e DMP-së për vitin 1945. Nga informacioni i datës 24 dhjetor 1945 i paraqitur nga DMP, që në shtator 1944 ishte themeluar në Paris Komiteti i shqiptarëve me kryetar Ramazan Shpatin.²⁵ Ky komitet, sipas raportit kishte marrëveshje me aleatët, me qëllim që të mblidhnin vullnetarë për të ardhur në Shqipëri së bashku me ushtrinë aleate kur këta të fundit të zbarkonin.²⁶ Informacioni i ardhur nga informatori M. Ç. i cili kishte ardhur në këtë vit nga Parisi, jepte të dhëna shqetësuese për Enver Hoxhën. Ky komitet kishte marrëdhënie të rregullta me Ahmet Zogun dhe kishte përkrahjen e ministrit të Jashtëm

¹⁹ Po aty.

²⁰ Po aty.

²¹ Po aty, fl. 10. "Shënime nga një letër e ardhur nga Italia më datë 12 shkurt 1945. Tiranë, 15 shkurt 1945".

²² Po aty.

²³ Po aty, f. 12. "Më datë 11/II/1945 u suallën në kamp Abaz Kupi me të dy djemtë me Gaqo Gogon dhe me Isa (Ihsan) Toptanin".

²⁴ Po aty.

²⁵ AMPB/AIDSSH, Zbulimi Politik, V. 1945, D. 83. fl. 9. Raport mbi veprimtarinë politike të shqiptarëve me banim në Francë. Komiteti i Shqiptarëve kishte sekretar Nuçi Kotën, sekretar dhe anëtar Sefedin Çollakun dhe Androkli Filipeun.

²⁶ Po aty.

francez Bido (Bideaut).²⁷ Për këtë komitet, DMP-ja kishte treguar kujdes të veçantë pasi vetëm pas dy muajve nga themelimi i tij ishte krijuar brenda këtij komiteti një komiteti i ri nën kryesinë e Zija Bahollit më 2 nëntor 1945.²⁸ Brenda këtij komiteti ekzistonin dy rryma, të cilat ishin qartësisht të ndara sipas pikëpamjeve politike dhe jo vetëm.²⁹ Kontrolli i këtij komiteti prej të besuarve të DMP-së ishte një sukses i madh për shërbimin e fshehtë shqiptar i cili ishte në hapat e parë të krijimit të tij.

DMP kishte arritur që të kishte akses tek shqiptarët e Parisit (numri i tyre në total 150 vetë) dhe pjesën më të madhe të tyre e kishin simpatizantë të PKSH dhe ishte grup i lidhur me partinë komuniste franceze.³⁰ Emigracioni politik shqiptar ishte në amulli të plotë. Përpjekja më e dukshme për të organizuar emigracionin politik ishte ajo e Ahmet Zogut, ku sipas informacioneve të Sigurimit të shtetit, në vitin 1947 ai [Zogu] i bënte thirrje Ali Këlcyrës, Mehdi Frashërit, Sali Myftiut, Gjon Markut, Mit'hat Frashërit që të shkonin ta takonin në Egjipt për të krijuar kryesinë e emigracionit.³¹ Në informacionin e datës 26 prill 1947, Sigurimi i Shtetit jep detaje për lidhjet e reaksionit shqiptar me Vatikanin, Zogun, me reaksionin italian, me grekët e arratisur dhe me anglo-amerikanët.³² Në gjithë këtë informacion të gjatë nga ana e Sigurimit, shikohet një përpjekje e madhe për të bashkuar në një emigracionin politik shqiptar.³³

²⁷ Po aty.

²⁸ Po aty. Pjesë nga raporti: "Komiteti i shtatorit 1944 mbas dy muajve u rrëzua prej shokëve tanë dhe u formua një komitet nën kryesinë e Zija Bahollit. Ramazan Shpati, Nuçi Kota dhe të tjerë kundërshtarë, të inatosur nga kjo gjë kanë bërë ç'është e mundur për të sabotuar veprën e Komitetit, aq sa na kanë spiunuar tek policia franceze duke thënë se është një komitet komunist dhe kanë sabotuar njohjen zyrtarisht të këtij komiteti".

²⁹ Po aty. "Të organizuarit në grup të Partisë lidhur edhe me PKF (partia komuniste franceze) ishin Et'hem Shushi, Thanas Çami, Murat Kaludhi, Petro Seka, Duro Shehu, Gani Zhapova, Petro Kallanxhi, Mihal Berati, Muharrem Gjirakastra, Halil Çami, Veli Deti. Elementi kundërrevolucionar përbëhej prej: Nuçi Kota, Milto Noçka, Sefedin Çollaku, Halil Tirana, Androkli Filipeu (dhëndër i Koço Kotës), Maliq Çami, Ramo Kallajxhi, Xhaferr Zhapova, Hamdi Tepelena, Ferit Shpata (i besuar i Iljaz Vrionit në legatën shqiptare në Paris), Ali Kuçi".

³⁰ AMPB/AIDSSH, Drejtoria e Zbulimit Politik, V. 1946, D. 89, fl. 4. "Kundërshtarët e regjimit në koloninë shqiptare të Parisit ishin Milto Noçka dhe Nuçi Kota dhe dy ose pesë oficerë të tjerë zogistë të cilët ishin lidhur ngushtë me Londrën dhe veçanërisht me Zogun".

³¹ AMPB/AIDSSH, Drejtoria e Zbulimit, Emigracioni, V. 1947, D. 131, fl. 3. Raporte informative mbi gjendjen dhe veprimtarinë armiqësore të emigracionit reaksionar shqiptar në Itali dhe dokumente mbi organizatën tradhtarë "Balli Kombëtar" në mërgim.

³² Po aty, fl. 4.

³³ Po aty, fl. 5. Pjesë nga raporti i Sigurimit të Shtetit: "Ajo që na paraqitet më me rëndësi

Megjithë përpjekjet për bashkim të tri grupet kryesore të emigracionit politik shqiptar punonin të shkëputur nga njëri-tjetri.³⁴ Kjo përçarje sipas Sigurimit, bënte që gjendja ekonomike e emigracionit politik shqiptar keqësohej përherë e më shumë sa “mezi rronin”.³⁵ Madje, sipas Sigurimit, puna kishte shkuar deri atje sa ata [emigrantët] kishin lënë të kuptohej se nëse do të kishte amnisti ishin gati të ktheheshin në Shqipëri.³⁶ Megjithatë, nuk ishte e thjeshtë të ktheheshe në Shqipëri, pasi ishte arratisur sepse, jeta dhe puna e rëndë që e priste dikë nëse kthehej ishte jashtë çdo dyshimi. Gjithashtu, baza të sigurt ku mund të strehoheshin të arratisurit në Shqipëri ishte thuajse e pamundur të gjeje. Ngritja e skuadrave të ndjekjes për të bërë të mundur eliminimin e elementit të arratisur brenda vendit dhe ashtu edhe ata që do të mund të hynin në mënyrë ilegale në Shqipëri, ishte një nga prioritetit e qeverisë komuniste shqiptare.³⁷

tash së fundi në elementin reaksionar shqiptar që ndodhet në Itali, është tendenca e tyre për bashkimin midis tre grupeve, d.m.th. midis Bllokut Independent Kombëtar, Ballit Kombëtar dhe Legalitetit. Ndërsa rezultojnë dhe raportet në kohët e fundit shikohet që grupi Balli Kombëtar të interesohet më shumë për një bashkim me grupet e tjerë dhe veçanërisht Ali Këlcyra me grupin e tij i cili sa vjen i shton dhe më tepër përpjekjet e tij në këtë drejtim. Themi veçanërisht Ali Këlcyra me grupin e tij, pse ndërsa vihet re këtu në Ballin Kombëtar vazhdojnë mosmarrëveshjet midis Mit’hatit dhe Aliut dhe këto janë duke u shtuar”.

³⁴ Po aty.

³⁵ Po aty, fl. 6. Pjesë nga rapoti: “Gjendja e reaksionarëve në kampe bëhet sa vjen dhe më e vështirë dhe se mezi rrojnë. Kjo ka shtuar dhe më tepër që ata t’i përvishen dhe të bëjnë tregun e zi si dhe kontrabandën, të cilët në Reggio Emilia bëjnë cigare me duhan italian dhe i shesin për cigare amerikane në Romë e gjetkë. Porse kjo gjendje e vështirë e këtyre është vënë re dhe më tepër në një shpallje që qe ngjitur në kampin e Reggio Emilias nga aleatët anglo-amerikanë, ku thuhej se është e dëshirueshme që kush do të kthehet në vendin vet, pse ndihmat që janë dhënë deri më sot do të rriten. Kjo solli dëshpërim të madh ndër reaksionarët, porse më tepër frikë. Gjithashtu, flitet se këta nuk ndihmohen më prej UNRRA-s por prej komandës ushtarake angleze”.

³⁶ Po aty.

³⁷ *AQSH*, F. 14/Strukturat [më tej: Str], V. 1947, D. 246, fl. 1. “Raport i instruktorit të KQ mbi gjendjen politike, mbi elementin e arratisur dhe bazat e strehimit të tij”. Shih edhe dosjet 250 dhe 251 në të njëjtin fond.

Raporti i Ministrisë së Punëve të Jashtme të RPSH-së mbi dobësinë politike të emigracionit politik shqiptar në gjysmën e dytë të vitit 1948

Lidhur me gjendjen e grupeve të ndryshme të emigracionit politik, që thuajse në çdo dokument quhen “kriminelë lufte”, Ministria e Punëve të Jashtme e Shqipërisë veçanërisht në gjysmën e dytë të viteve ‘40 ishte shumë e interesuar.

Në një raport për vitin 1948, kjo ministri paraqiti një analizë pothuajse të hollësishme mbi gjendjen e grupeve të ndryshme të të arratisurve politikë. Sipas këtij raporti, synimi ishte që të bëhej bashkimi mes grupeve më të rëndësishëm politikë në emigracion dhe saktësisht ndërmjet Ballit Kombëtar, Legalitetit dhe Bllokut Independent.³⁸

Kishte qenë vetë Ministria e Punëve të Jashtme e Italisë e cila kishte thirrur në një takim doktor Ismail Vërlacin dhe nëndrejtori politik i kësaj ministrie i kishte kërkuar që t’i shkruante një letër të gjitha grupeve politike në emigracion në mënyrë që të bëhej bashkimi ndërmjet tyre.³⁹

Kjo lëvizje sipas raportit vinte në një kohë kur ishin acaruar marrëdhëniet politike ndërmjet Shqipërisë dhe Jugosllavisë së Titos.⁴⁰ Tepër i vendosur për të arritur këtë synim u tregua Blloku Independent i Ernest Koliqit. Menjëherë kjo organizatë vendosi të zhvillonte një mbledhje ku do të formulohej një letër e cila do t’u dërgohej të tri grupeve. U vendos që mbledhja të bëhej me 12 gusht 1948.⁴¹ Në këtë mbledhje u diskutua që të thirrej një Kongres në Palermo më 25 tetor 1948, por nuk u gjet konsensusi për këtë datë.⁴² U vendos që kongresi të shtyhej për më datë 15 dhjetor në Romë, por hasi në kundërshtimin e Ballit Kombëtar i cili nuk e dëshironte një bashkim me

³⁸ Arkivi i Ministrisë për Europën dhe Punët e Jashtme (më tej: *AMEPJ*), Viti (më tej: V.) 1948, Dosja (më tej: D.) 217, fleta (më tej: fl.) 31. Gjendja politike e grupeve të ndryshme të kriminelëve të luftës. Raport i datës 3 dhjetor 1948.

³⁹ Po aty.

⁴⁰ Po aty. Pjesë nga raporti: “Duhet të shënohet në këtë rast se kjo ide e bashkimit të grupeve lindi tamam në kohën kur Titoja lëshoi ofensivën kundër nesh dhe ishim në prishje e sipër marrëdhëniet midis vendit tonë dhe Jugosllavisë, sidomos kur Titoja dhe Qeveria e tij bënte nota...karshi qeverisë sonë. Kjo gjë është në origjinë tek Ministria e Jashtme Italiane dhe tregon hapur sesa kurajo kanë marrë në atë kohë kriminelat e luftës shqiptarë dhe shtetet armiq tonë për kundërshtim vendit tonë, dhe kjo është shumë sinjifikative për ndihmën që marrin kriminelët shqiptarë prej fuqive të huaja ose më mirë të themi se ku është burimi i tyre moral dhe material”.

⁴¹ Po aty.

⁴² Po aty.

Bllokun Indipendent pasi e konsideronte kolaboracionist.⁴³ Çfarë ironie nga ana e Ballit Kombëtar!!

Tepër i interesuar për këtë bashkim ishte padyshim Blloku Indipendent, por Ministria e Jashtme e Shqipërisë njoftohej në raport se ende deri më date 30 nëntor 1948, grupi i Zogut akoma nuk i kishte sjellë emrat e delegatëve, sepse edhe vetë ky grupim që drejtohej nga Abaz Kupi dhe disa të rinj ishte kundër që të bashkoheshin me Bllokun Indipendent.⁴⁴

Po sipas këtij raporti, nuk ishte vetëm Italia e interesuar për bashkimin e grupeve të emigracionit politik. Edhe Greqia kohët e fundit kishte filluar të ndërhynte për të bindur grupet për bashkim.⁴⁵

Nëpërmjet një agjenti të tyre me emrin Qirjako (për të cilin nuk dihej më shumë) qeveria e Athinës kishte bërë premtime të mëdha grupeve të emigracionit në Itali, por sipas informacionit edhe kjo tentativë do të dështonte

⁴³ Po aty. “U vendos aty që të bëhet një kongres. Ky kongres do të thirrej në Egjipt ose në Romë. Divergjenca duallën përmbi këtë pikë sidomos midis grupit të Bllokut të cilët insistuan që Kongresi të bëhej jo në Egjipt porse në Romë (më parë u tha të bëhej në Palermo më 25 tetor) porse u la dhe do të bëhej më 15 dhjetor në Romë). Tani pritet që Kongresi të bëhet në Romë më 15 dhjetor me pjesëmarrjen e Bllokut Indipendent, të Partisë së Çlirimit Kombëtar (Zogistët thërriten me këtë emër) të grupit të Kosovarëve dhe të fraksionit Këlcyra dhe Muka të Ballit Kombëtar. Balli Kombëtar ende nuk është shprehur me këtë rast, por duket se është kundër këtij bashkimi dhe një pjesë sidomos elementi i ri i Ballit Kombëtar është kundër një bashkimi me Bllokun sidomos që ka elementë të kompromentuar dhe kolaboratorë në radhët e tija”.

⁴⁴ Po aty. “Nga burimet tona që i kemi afër Bllokut Indipendent dhe të grupeve të tjera pak shpresohet se do të bëhet një bashkim midis të tre grupeve për arsye se pikëpamje të ndryshme ekzistojnë brenda tyre që lënë të kuptohet se do të jetë shumë e zorshme një gjë e tillë. Për shembull deri më sot 30 nëntor nuk kanë ardhur emrat e delegatëve të grupit të Zogut që do të merrnin pjesë në Kongres, për të ndërmjetësuar Blloku pranë Ministrisë së Jashtme Italiane që t’u nxjerrë vizën e hyrjes dhe të daljes së tyre. Koha po mbyllet po raportonte një burimi ynë dhe ne po presim më kot që të na vijnë emrat e delegatëve të Zogut për t’i ndërmjetësuar pra me Ministrinë e Jashtme Italiane që të marrin vizën e hyrjes këta kriminelë. Po ashtu kemi marrë vesh se midis elementit drejtues të Zogut kanë ngjarë grindje dhe është bërë një ndarje gjë që është kundër bashkimit me Bllokun. Duket se është problemi i krahut të Abaz Kupit me të rinjtë si dhe të elementëve të tjerë të vjetër si Delvina dhe Juka me shokë që ndihmohen drejtpërdrejt prej vetë Zogut”.

⁴⁵ Po aty, fl. 32. “Kurse tani në fund kemi një lëshim parulle për bashkim nga Ministria e Jashtme Greke nëpërmjet të një farë Qirjako (emrin e parë nuk ia dimë) i cili ka ardhur prej Athinës në këtë kohët e fundit. Ky është prej Vlore (babai i tij). Ky ka ardhur i dërguar nga Qeveria Greke për të bërë bashkimin e grupeve të ndryshme të kriminelëve tanë duke u bërë shumë premtime”.

pasi nuk i interesonte Italisë që të ndërhynte Greqia në këtë çështje.⁴⁶ Kishte një fakt sipas këtij informacioni, që Italia nuk e dëshironte përfshirjen e Greqisë në çështjen e bashkimit të grupeve të emigracionit politik shqiptar. Italia në këtë kohë nuk kishte marrëdhënie tregtare me Greqinë, ndërsa me Jugosllavinë po.

Vetë hartuesi i këtij raporti njoftonte qendrën se nëpërmjet një kontakti të tij në një firmë industriale italiane të sheqerit quajtur Ansaldo, jugosllavët kishin porositur mallra me vlerë 10 000 000 dollarë pranë kësaj shoqërie pa përmendur porositë e tjera.⁴⁷ Ky fakt tregonte qartë se italianët synonin më së shumti nëpërmjet Jugosllavisë që të kishin mundësi ndërhyrjeje në Shqipëri, duke ditur edhe raportet e ngushta që ekzistonin ndërmjet dy vendeve deri në pranverën e vitit 1948.

Ndërkaq mosmarrëveshjet ndërmjet Bllokut Independent dhe Zogut sa vinin e thelloheshin. Një nga kushtet që vuri mbreti në mërgim ishte se në rast pranimi, Blloku do t'i nënshtrohej pa asnjë konditë e kundërshtim drejtimit të forcës së re nga Zogu.⁴⁸ Madje ky i fundit i kërkoi Bllokut që të shkëpuste çdo diskutim me Greqinë edhe për faktin se ata [grekët] e konsideronin të dërguarin e Zogut për bisedime me Bllokun, Xhemil Dinon, si kriminel lufte dhe e kërkonin ta gjykonin.⁴⁹

Edhe vetë Blloku Independent ishte i ndarë. Ka patur një grindje ndërmjet (Ismail) Vërlacit dhe Ernest Koliqit, pasi ky i fundit kur ishte takuar me Zogun në Egjipt, kishte ndryshuar mendim për mbretin.⁵⁰ Grindja kishte shkuar edhe më tej kur Koliqi ishte akuzuar se kishte marrë të holla prej mbretit Zog dhe

⁴⁶ Po aty. "Premtimet kryesore në vija të përgjithshme të Qirjakos janë këto: Po të bashkohen do të kenë ndihmat e grekëve, ata do të ndihmohen nga qeveria e Athinës për të ndrruar situatën në Shqipëri. Ai flet se në rast që ndërrohet situata ndërkombëtare mundet të ketë një farë bashkimi midis grekëve dhe shqiptarëve me një farë bashkim kurore si e kanë propozuar dhe bërë më parë grekët grupeve të ndryshme të kriminelëve të luftës shqiptarë. Qirjako i cili konsiderohet si një element me shumë influencë në qarqet e qeverisë greke të Athinës është shumë i zgjuar dhe po bën një politikë afrimi midis të gjitha grupeve. Por nuk mungojnë edhe silurat nga ana jonë. Për këtë gjë unë indirekt e kam hedhur fjalën për një gjë të tillë që këta tanët të fillojnë të flasin kundër kësaj tentative të grekëve dhe kundër një bashkimi të tillë. Jam shumë optimist se puna e Qirjakos do të dështojë për të vetmen arsye se italianëve nuk u intereson që të bëjnë një bashkim të tillë grekët me kriminelët e luftës t'anë. Italianët unë mendoj se do të silurojnë indirekt një tentative të tillë pse të dëshërojnë shumë për veten e tyre që të mundet të bëhet direkt në favor të tyre dhe të kriminelëve atje që nesër mundet të kenë njëfarë përfitimi".

⁴⁷ Po aty, fl. 33.

⁴⁸ Po aty, fl. 34.

⁴⁹ Po aty.

⁵⁰ Po aty.

për këtë arsye ky i fundit kishte besim të madh tek ai [Koliqi].⁵¹ Po sipas raportit që na paraqet Ministria e Jashtme, ndërmjet Ismail Vërlacit dhe Ernest Koliqit kishte shpërthyer një grindje e hapur çka kishte sjellë armiqësi masive ndaj Vërlacit prej ndjekësve të Koliqit.⁵² Po ashtu ndjekësit e Koliqit ishin të pakënaqur nga prania në Bllok e Qazim Mulletit çka çoi, sipas raportit, në dorëheqjen e këtij të fundit nga anëtarësia e Bllokut Independent.⁵³ Raporti vlerësonte se midis anëtarëve të Bllokut nuk ekzistonte kurrfarë harmonie dhe madje bëhej garë kush të dilte mbi tjetrin.⁵⁴ Raporti sugjeronte se duhej përfutur nga kjo situatë për ta penguar edhe më shumë Bllokun në mosarritjen e synimit për bashkim madje me pak përpjekje të tjera mund të ndikohej që të shkatërrohej plotësisht.⁵⁵ Po në të njëjtën gjendje në mos më keq, ishin edhe të gjitha grupet e tjera të emigracionit politik shqiptar nga Europa në Amerikë.⁵⁶ Grupi që nxirrte më shumë pengesa sipas këtij raporti dhe ishte strumbullari kryesor i prapaskenave për të goditur grupet e tjera, ishte Balli Kombëtar.⁵⁷ Raporti gjithashtu vërente një lëvizje më të madhe diplomatike

⁵¹ Po aty.

⁵² Po aty, fl. 35. “Por kjo tendencë karshi Ismailit nuk është e hedhur vetëm tek Koliqi dhe klika e tij e afërt, porse edhe tek ajo pjesë e mirë e pjesëtarëve të Bllokut, të cilët e shohin me një sy shumë të keq pozitën që ka sot për sot Vërlaci në Bllok. Shumë nuk besojnë në zotësinë e tij për të qenë kryetar i Bllokut dhe shumë çmojnë se Blloku ka humbur mjaft influencë në Ministrinë e Jashtme Italiane vetëm e vetëm nga qenia e Ismailit si kryetar i Bllokut, duke qenë se shumë funksionarë të Ministrisë së Jashtme Italiane e njohin se sa pare i bën lëkura që kurse ka qenë në Ministrinë e Jashtme Italiane si funksionar i saj. Po kështu ata e dinë se ai ka qenë aventurier kur ka qenë student dhe kokainoman”.

⁵³ Po aty.

⁵⁴ Po aty.

⁵⁵ Po aty. “Me këtë gjendje të radhëve të Bllokut ne mundet të kemi rastin që jo vetëm të mos e lëmë atë të bashkohet ose të bëjë një veprim të koordinuar me grupet e tjerë, porse duke gjetur disa elementë midis radhëve të tij ne mund që të arrijmë deri në shpërndarjen e tij të plotë ose që ta mbajmë të gjallë këtë pakënaqësi që ekziston midis radhëve të Bllokut Independent dhe për më tepër ta lëmë atë në mëshirën e zotërimit të ‘një mijë opinioneve’”.

⁵⁶ Po aty, fl. 38. “Por një gjë është më interesante për mosbashkimin e grupeve është kundërshtimi që kanë grupet me njëri tjetrin dhe prapaskenat që mundohen me njëri tjetrin të bëjnë karshi grupeve kundërshtare. U kemi raportuar më parë rreth këtyre gjërave porse tani po shtojmë edhe diçka më të zgjeruar duke patur parasysh se juve jeni në posedim të raportit tonë të 22 korrikut të bërë prej Malos. Po ashtu është shumë interesante loja e prapaskenat që grupet e ndryshme i bëjnë njëri tjetrit”.

⁵⁷ Po aty. “Grupi që ka më tepër objeksione karshi grupeve të tjera për të mos u bashkuar është Balli Kombëtar. Balli Kombëtar është grupi më kryesor që paraqet divergjencat më serioze me grupet e tjera. Tezat kryesore të këtij grupi karshi të tjerëve janë: Karshi Bllokut, ai thotë se ka në gjirin e tij disa kolaboracionistë të një kalibri të madh dhe që janë shumë të kompromentuar si tradhtarë të Shqipërisë në favor të Italisë. Për këtë gjë i referohen më tepër Koliqit”.

nga ana e kryetarit të Ballit, Mit'hat Frashërit, gjatë takimeve që kishte kryer në Greqi e Turqi me shpresën për të lidhur pas vetes sa më shumë shqiptarë emigrantë atje, por edhe nëse nuk ia dilte mbanë mjaft që këta të fundit të mos lidheshin me Zogun apo me Bllokun Independent.⁵⁸ Të gjitha tentativat për të bashkuar Bllokun dhe Ballin të ndërmarra edhe nga i arratisuri tjetër me ndikim Hasan Dosti, dështuan sipas raportit, njëra pas tjetrës.⁵⁹ Kjo për faktin se të dy këto grupime e akuzonin rëndë njëri-tjetrin si kolaboracionistë, Balli akuzonte Bllokun për kolaboracionizëm me italianët, ndërsa Blloku akuzonte Ballin për bashkëpunim me gjermanët.⁶⁰ I vetmi problem që parashikohej në raport ishte ndikimi i mbretit Zog pasi siç vërehej ishte i vetmi që i kishte për momentin mundësitë financiare për të ndikuar në bashkimin e emigracionit politik shqiptar.⁶¹ Por edhe tek grupimi i Zogut kishte kundërshtime sa i përkiste afrimit të grupit të kosovarëve dhe Bllokut Independent.⁶² Kështu që edhe përpjekja e Ahmet Zogut ishte e destinuar të dështonte.

Duke qenë të vetëdijshëm për mosdakordësinë e vetë shqiptarëve emigrantë politikë për t'u marrë vesh njëri me tjetrin, edhe ndikimi i të huajve që në raport quhen "shtetet armiq të Shqipërisë" erdhi duke u zbehur.⁶³ Përpjekja e bërë nga Ministria e Jashtme Italiane për këtë qëllim nuk u përmbush. Dasitë ndërmjet grupeve shqiptare të emigracionit politik ishin, siç e shpjegoam edhe më lart, tepër të mëdha. Si përfundim, ky raport që mban datën 3 dhjetor 1948, rekomandoi që të mbaheshin nën vëzhgim të rreptë grupet e emigracionit politik, pasi ndikimi i të huajve mund të sillte edhe ndonjë bashkim të mundshëm ndërmjet tyre.⁶⁴ Për fat të keq asnjë bashkim nuk do të ndodhte madje, edhe kongresi i famshëm që do të mbahej në Romë më 15 dhjetor 1948 për të arritur bashkimin mes grupit të Zogut, të Kosovarëve, Bllokut Independent dhe të një pjese të Ballit Kombëtar, do të rezultonte një dështim i suksesshëm.

⁵⁸ Po aty, fl. 40.

⁵⁹ Po aty. "Relacionet e Bllokut me Ballin Kombëtar janë të keqësuar dhe tentativat e Hasan Dosit për t'i afruar të dy këto grupe njëri me tjetrin dështojnë njëra pas tjetrës".

⁶⁰ Po aty. "Ndërsa Balli Kombëtar akuzon Bllokun për kolaboracionizëm me Italinë, nga ana e tij Blloku Kombëtar akuzon Ballin si kolaboracionist me gjermanët...".

⁶¹ Po aty, fl. 43.

⁶² Po aty.

⁶³ Po aty, fl. 44.

⁶⁴ Po aty, fl. 46. "Si konkluzion i të gjithë kësaj pune që kam bërë këtu më parë dua të them se vetëm dera dhe premtimet e të huajve që tani në fund kanë filluar të jenë më të interesuar dhe më të mëdha mundet të sjellin një bashkim të grupeve të kriminelëve që janë në mërgim".

“Nuk ekziston asnjë bashkim ndërmjet emigracionit”

Emigracioni politik shqiptar ishte shumë i dobët dhe pa asnjë strategji konkrete ndaj pushtetit komunist në Shqipëri. Kjo dobësi e emigracionit politik vihet re edhe tek braktisja e plotë që iu bë komitetit “Shqipëria e Lirë” në vitin 1956 edhe nga vetë amerikanët. Ky fakt vërtetohet nga një informacion tepër sekret që ambasadori i RPSH-së në Itali, Edip Çuçi, i dërgoi Ministrisë së Jashtme në Tiranë më 2 korrik 1956.⁶⁵ Pas këtij suksesi, pushteti në Shqipëri fillon e intensifikon kontaktet me shqiptarët në ShBA.⁶⁶ Në një tjetër raport me mbishkrimin tepër sekret të paraqitur nga vetë ministri i Punëve të Brendshme që mban datën 7 dhjetor 1958, jepen të detajuara sipas Sigurimit të Shtetit përpjekjet e armiqve të brendshëm dhe të jashtëm për përmbysjen e pushtetit popullor.⁶⁷ Një nga pikat më kyçe të këtij raporti është vëmendja sipas Sigurimit të Shtetit, që zbulimet e huaja të inteligjencës po i kushtonin emigracionit politik shqiptar pas ngjarjeve të vitit 1956 në Hungari.⁶⁸ Sipas raportit, jo pak emigrantë politikë kishin filluar të sistemoheshin në punë të ndryshme “profesionale” dhe një pjesë e tyre ishin inkadruar në ushtrinë amerikane në Europë.⁶⁹

Megjithëse raporti shpreh shqetësim për vëmendjen që kishte emigracioni politik shqiptar nga zbulimi amerikan dhe britanik, përsëri tentativat e tyre për të ndërmarrë përpjekje serioze lidhur me kërcënimin dhe rrëzimin e pushtetit komunist në Shqipëri ishin të papërfillshme.⁷⁰ Megjithëse emigracioni politik

⁶⁵ *AQSH*, F. 14/Str, V. 1956, D. 180, fl. 1. Tepër sekret: Dëshifrim nga Roma, Ministrisë së Punëve të Jashtme, 2/7/56. “Një prej këshilltarëve të Ambasadës Jugosllave i kishte thënë një nënpunësi të Legatës Rumune se; Amerikanët kanë mbetur të kënaqur nga Kongresi i tretë i Partisë së Punës të Shqipërisë drejtuar nga Enver Hoxha dhe Mehmet Shehu. Gjithashtu i kishte thënë se: Amerikanët të kënaqur nga qëndrimi i Hoxhës dhe i Shehut urdhëruan shpërndarjen e komitetit kombëtar “Shqipëria e Lirë” dhe ndalimin e aktivitetit të tyre propagandistik karshi Shqipërisë. Kaq për dijeni. Edipi”.

⁶⁶ *AQSH*, F. 14/Str, V. 1956, D. 182, fl. 1. Mbi marrjen kontakt me shqiptarët e Amerikës. Informacion sekret nga Misioni i Përhershëm i Shqipërisë në Kombet e Bashkuara. New York, 28/7/56.

⁶⁷ *AQSH*, F. 14/Organet Udhëheqëse (më tej: OU), V. 1958, D. 10, fl. 6. “Mbi veprimtarinë e armiqve të brendshëm e të jashtëm si dhe mbi aktivitetin e organeve të Ministrisë së Punëve të Brendshme gjatë vitit 1957 dhe detyrat që dalin”.

⁶⁸ Po aty, fl. 7.

⁶⁹ Po aty.

⁷⁰ Po aty. Pjesë nga raporti i Sigurimit të paraqitur nga ministri i Punëve të Brendshme, Kadri Hazbiu: “Gjatë këtij viti zbulimi amerikan ka bërë një sërë tentativash për të shtënë nën influencën e vet gjithë emigracionin reaksionar me anë të vënies së tij në drejtimin e një

nuk përbënte kërcënim të dukshëm për pushtetin komunist në Shqipëri, përsëri në fund të raportit të tij, ministri Hazbiu e mbyll me premtimin se Sigurimi do të luftojë edhe më me ashpërsi kundër armiqve të jashtëm.⁷¹ Lajmet zyrtare mbi aktivitetin e shqiptarëve me emigrim në ShBA, Sigurimi i Shtetit i merrte nga mediat. Në vitin 1959, në Detroit të Shteteve të Bashkuara u bë inaugurimi i një teqeje nga komuniteti shqiptar atje pa dallim feje. Raporti i Sigurimit mbi këtë ngjarje ishte marrë nga kronika radiofonike e “Zërit të Amerikës”.⁷² Raporti i paraqitur nga Sigurimi mbi këtë aktivitet ishte i zyrtë. Sipas klerikut të kësaj teqeje Baba Rexhepit, të gjithë popujt në Amerikë gëzonin të drejta dhe liri të plotë dhe se komunizmi ishte një ideologji krejt në kundërshtim me fenë.⁷³ Madje, organizatorët e kësaj ceremonie i kishin drejtuar edhe një letër falënderimi presidentit të ShBA Duajt Ajzenhauer (Dwight Eisenhower) me përmbajtjen e mëposhtme:

*“Shqiptarët amerikanë me rastin e dedikimit të teqesë bektashiane shqiptare në Amerikë, ju urojnë sukses në përpjekjet tuaja për të realizuar vëllazërimin dhe paqen në botë”.*⁷⁴

Dihej mirë për vështirësitë e komuniteteve fetare, veçanërisht të komunitetit katolik në Shqipëri nën sundimin komunist dhe ishte e pritshme që edhe komuniteti mysliman në Amerikë të mos ishte miqësor ndaj regjimit të Tiranës. Megjithatë, për momentin, feja nuk përbënte shqetësimin themelor për Enver Hoxhën dhe klikën e tij. Problem nëse mund ta quajmë kështu, vijonte të ishin të arratisurit që regjimi i Tiranës i konsideronte kriminelë lufte dhe potencial të rrezikshëm për t’u përdorur nga shërbimet sekrete perëndimore kundër Shqipërisë. Për këtë arsye, me dekret të Kuvendit

‘komiteti’ të vetëm të pastruar nga çdo influencë angleze, i cili mund të inkuadrohej në organizatat reaksionare ndërkombëtare dhe të koordinonte veprimtarinë e tij me atë të organizatës “Vorio-Epirote”. Meqenëse “Komiteti Shqipëria e Lirë” nuk u tregua i aftë në luftën kundër vendit tonë, në bashkimin e emigracionit etj., dhe meqenëse nuk ishte në gjendje t’i përgjigjej me sukses kërkesave të mëtejshme të zbulimit amerikan, në qershor të vitit 1956 amerikanët e shpërndanë, braktisën Hasan Dostin, u munduan të izolojnë krerët e organizatave të tjera reaksionare dhe në bashkëpunim me krerët e ‘Komitetit Evropa e Lirë’ filluan menjëherë konsultimet për zgjedhjen e një ‘komiteti’ të ri. Mbas 6 muaj përpjekjesh të vazhdueshme ky ‘komitet’ u formua me Vasil Gërmenjin, Rexhep Krasniqin, Ndue Gjon Markaj, Sotir Avramin dhe Nexhat Peshkopinë dhe u shpall në New York të vitit 1956”.

⁷¹ Po aty, fl. 49.

⁷² AMPB/AIDSSH, Fondi 6, V. 1959, D. 626, fl. 1. Mbi veprimtarinë e shoqërisë myslimane në Amerikë dhe veprimtarinë e saj.

⁷³ Po aty.

⁷⁴ Po aty, fl. 2.

Popullor me nr. 3005, datë 23.11.1959, 207 të arratisur politikë shqiptarë nuk përfitonin amnisti.⁷⁵ Thuajse të gjithë emrat e kësaj liste të gjatë kishin njerëz të pushkatuar, të burgosur apo të internuar nga regjimi komunist në Shqipëri. Pikërisht tek këta emra ishte përqendruar më shumë puna operative e Sigurimit të Shtetit. Më së shumti raportet e Sigurimit mbi aktivitetin e të arratisurve politikë kishin të bënin me lëvizjet e tyre nga një vend në tjetrin. Largimet më të shumta kishin qenë nga Italia në drejtim të ShBA-së.⁷⁶

Nga vetë informacionet që dërgonin agjentët e Sigurimit, duket qartë se në fundin e viteve '50, emigracioni politik shqiptar ishte tej mase i dobët dhe i çorganizuar dhe se realisht nuk përbënte ndonjë kërcënim serioz për regjimin komunist shqiptar. Deklaratat e rastësishme si në rastin e Abaz Ermenjit nga Madridi lidhur me të drejtat e shqiptarëve në Jugosllavi dhe sigurisht kundër politikës së Tiranës zyrtare nuk mund t'i shkaktonin asnjë problem Shqipërisë.⁷⁷ Po ashtu, informatorët e Sigurimit njoftonin për mosmarrëveshje të forta ndërmjet Abaz Ermenjit dhe të arratisurve të tjerë shqiptarë që dikur kishin qenë eksponentë politikë në Shqipëri.⁷⁸ Emigracioni politik shqiptar ishte totalisht jo funksional dhe në përçarje të plotë. Këtë e vërteton më së miri një raport i vitit 1959 i Sigurimit të Shtetit në të cilin shkruhet:

*“Nuk ekziston asnjë bashkim ndërmjet emigracionit”.*⁷⁹

⁷⁵ AMPB/AIDSSH, Fondi 6, V. 1959, D. 630, fl. 1-4. Listat emërore e të arratisurve-kriminelë lufte që nuk përfitojnë nga amnistia dhe lista emërore me adresat e të arratisurve të ndryshëm.

⁷⁶ AMPB/AIDSSH, Fondi 6, V. 1959, D. 631, fl. 2. Të dhëna informative nga burimet e zbulimit politik mbi veprimtarinë e zbulimeve të huaja dhe të emigracionit reaksionar shqiptar në perëndim.

⁷⁷ Po aty, fl. 3.

⁷⁸ Po aty, fl. 4. Pjesë nga informacioni i Sigurimit: “Abaz Ermenji vërteton përjashtimin e komitetit të V. Gërmenjit nga A.K.R. (Asambleja e Kombeve të Robëruara) dhe është gëzuar duke thënë se ai mbaroi si ai i Romës, sepse ai komitet sipas tij nuk përfaqëson në të vërtetë emigracionin reaksionar shqiptar, por disa individë dhe kjo gjë është në favorin e tyre, sepse u forcon pozitat gjithnjë, jo vetëm në A.K.R. por edhe në komitetin “Evropa e Lirë”. Komiteti i Nju Jorkut kohët e fundit futi në radhët e tij elementë të tillë si Ali Këlcyrën, Hasan Dostin dhe kjo është një nga arsyet e përjashtimit”.

⁷⁹ Po aty, fl. 6. Nga raporti i Sigurimit për vitin 1959: “Nuk ekziston asnjë bashkim ndërmjet emigracionit. Të gjitha partitë i bëjnë luftë njëra tjetrës. I vetmi që mundohet të bëjë bashkimin e emigracionit është komiteti i Nju Jorkut që e ka qendrën në këtë adresë: Free Albania Committee II4 East 32 st. New York 16 N.Y. USA. Edhe ky komitet është kritikuar nga të gjithë si partia e ballistëve të cilët nuk e njohin fare. Tani edhe blloku që më përpara e mbron-te atë, e lufton. Komiteti është i përbërë nga këta persona, Germani, Gjonmarkaj, Avrami, Peshkëpia e Krasniqi. Secili nga këta për dy muaj është kryetar i Komitetit? Pastaj është edhe dega e Romës që interesohet për gjithë emigracionin në Evropë. Në këtë zyrë është dërguar

Sipas këtij informacioni vetëm Blloku Indipendent i Ernest Koliqit mundohej të qëndronte i bashkuar, por edhe ky Bllok sulmonte agrarët.⁸⁰ Si Blloku Indipendent ashtu edhe partitë monarkiste kishin mosmarrëveshje të mëdha për t'u bashkuar. Megjithatë, sipas raportit të Sigurimit, Ernest Koliqi nuk e përjashtonte mundësinë e një takimi me Zogun, megjithëse nuk e kishte harruar armiqtësinë e dikurshme me të, sapo të vinte momenti.⁸¹ Përveç mosmarrëveshjeve të lartpërmendura, ky raport i Sigurimit nëpërmjet agjentit në Romë informonte mbi një takim që ai [agjenti] kishte patur me Kapedanin [Gjon Markagjonin] ku sipas tij kishte marrë vesh për mundësinë e një grushti shteti në Tiranë të financuar nga Perëndimi me njerëz me pozita në qeverinë komuniste.⁸² A mund të ishte ky informacion një çorientim i qëllimshëm ndaj udhëheqjes politike në Tiranë? Raporti është i datës 15 dhjetor 1959, pra në fundin e vitit dhe dihet që në vitin 1961 pas acarimeve shqiptaro-sovjetike pas mbledhjes së Bukureshtit të vitit 1960 u zhvilluan gjyqe të famshme si ai i Teme Sejkos ku u akuzua si komplotist.⁸³ Nga hulumtimi i kujdesshëm i këtij informacioni të Sigurimit të Shtetit nuk më rezulton që të këtë patur një “sponsorizim” të tillë nga Perëndimi për të bërë grusht shteti në Shqipëri.

Përfundime

Informacionet që përgatiste Sigurimi mbi aktivitetin e Bllokut Indipendent dhe të emigracionit politik shqiptar janë të dobëta. Thuhet në çdo rresht të informatës shkruhet fjala “flitet” gjë që tregon se edhe vetë Sigurimi nuk kishte informacione të sakta lidhur me aktivitetin e Bllokut për aktivitet diversant në Shqipëri për llogari të italianëve apo amerikanëve.⁸⁴ Në raporte përsëriten shpesh kontradiktat e thella që ekzistonin ndërmjet grupeve politike shqiptare në emigracion, por për Bllokun Indipendent cilësohej se ndikimet e huaja për të nuk kishin ndryshuar dhe ishin të njëjtat si në fillim, italiane dhe amerikane.⁸⁵

Ndue Gjonmarkaj”.

⁸⁰ Po aty.

⁸¹ Po aty, fl. 7.

⁸² Po aty. “Kapedani ka përsërit tue thanë se përgatitjet në perëndim i kanë dhëmbët në Tiranë. Nuk më ka furnizue emrat e atyre që janë në Shqipëri tue përgatit grushtin e shtetit. Ndosh-ta edhe ai nuk di emrat e tyre vetëm vërteton atë se ata personalisht nuk mund të bëhen të dyshimtë sepse paskan pozita me rëndësi në qeveri dhe në partinë komuniste...”.

⁸³ Gjon Boriçi, *Marrëdhëniet shqiptaro-kineze në Luftën e Ftohtë 1956-1978*, bot. II (Tiranë: GEER, 2022), 84.

⁸⁴ *AMPB/AIDSSH*, Fondi 6, V. 1959, D. 631, fl. 9.

⁸⁵ Po aty.

Megjithatë, sipas Marka Gjonit, Blloku Independent dyshonte se Sigurimi shqiptar kishte infiltruar në kampet e emigrantëve në Itali agjentët e vet dhe se kryenin në forma të ndryshme studime psikologjike për bashkatdhetarët e strehuar në këto kampe. Këta paraqiteshin si profugë (emigrantë shqiptarë) dhe se askush nuk i dinte emrat e tyre dhe madje edhe ata vetë nuk e njihnin njëri-tjetrin.⁸⁶ Ky fakt tregon më së miri se sa më i përgatitur dhe sa më shumë i organizuar ishte Sigurimi krahasuar me emigracionin politik shqiptar. Blloku Independent mjaftohej vetëm me propagandë dhe nuk kishte asnjë strategji konkrete sesi mund të infiltrohej në Shqipëri për të bërë të mundur rrëzimin e komunizmit. Vetë eksponentët e emigracionit politik shqiptar ishin nepotikë dhe mbanin afër vetëm ata persona që i shërbenin interesave të tyre⁸⁷ dhe të paktën nga hulumtimet që kam kryer deri më tani, asnjë nga organizatat politike shqiptare në Perëndim nuk kishte paraqitur një platformë të qartë përpara autoriteteve perëndimore sesi mund të shembej komunizmi në Shqipëri. Emigracioni politik shqiptar ishte më shumë i interesuar sesi të kishte pozita duke “spiunuar” brenda grupit⁸⁸ sesa të ndërtonte një platformë të qartë politike që të mund të tërhiqte sadopak vëmendjen e autoriteteve politike perëndimore.

Vetë Abaz Kupi në një takim që kishte zhvilluar me emigrantë shqiptarë në Belgjikë në vitin 1959, kishte deklaruar se “puna e Shqipërisë ishte e lidhur me çështjen ndërkombëtare”.⁸⁹ Sipas tij [Kupit] për Shqipërinë s’mund të bëhej gjë pa shpërthyer Lufta e Tretë Botërore.⁹⁰ Nëse ky informacion i paraqitur prej Sigurimit është i saktë, tregon se është faktori vendimtar për të treguar dorëzimin politik të emigracionit politik shqiptar ndaj situatës politike në Shqipëri. Një tjetër element që na vërteton më së miri këtë dorëzim është edhe mungesa e financimeve serioze për emigracionin shqiptar.⁹¹ Madje,

⁸⁶ Po aty, fl. 10.

⁸⁷ Po aty, fl. 11. “Albert Akabija, të cilin Koliqi e futi në Radio për të marrë lajme dhe çka ndodh atje. Akabin asnji bllokist nuk e shef me sy të mirë pse don të bëjë politikë të madhe, vetëm Koliqi e mbron pse i shërben si don ai”.

⁸⁸ Po aty. “Vetëm personat e sipërm punojnë me Koliqin dhe bëjnë propagandë kundër myslimanëve dhe toskëve, tue thanë se ata janë kundra katolikëve, bllokut etj. Pastaj edhe Iljaz Kraja, personi më misterioz i të gjithë bllokistëve, për të cilin Viktor Koliqi e Lin Shkreli flasin keq, por ky ka fituar simpatinë e Gjon Markagjonit dhe mbrojtjen e Vërlacit, për të cilin punon dhe i jep lajme, është i vetmi që rri me Hasan Kazazin dhe secili mundohet t’i nxjerrë fjalë njëri tjetrit. Kazazi i jep të gjitha gazetatat e agrarëve për t’i shpërndarë në bllokistat”.

⁸⁹ Po aty, fl. 13.

⁹⁰ Po aty.

⁹¹ Po aty, fl. 15. “Më 7-8 maj 1958 u organizue një mbledhje në Romë me agrarët nën drejtimin

amerikanët kishin mbyllur për arsye “financiare” edhe universitetin “Europa e Lirë” në Strasburg në verën e vitit 1958.⁹² Situata ndërkombëtare sidomos pas shtypjes me tanke të revolucionit antikomunist hungarez në vitin 1956, ishte totalisht në disfavor të emigracionit shqiptar.

e amerikanëve të cilët financuan 1200\$. Në mbledhje ka asistuar dhe një amerikan i organit të zbulimit amerikan “Evropa e Lirë”, Zef Pali e agrar të tjerë shqiptarë, Ferenc Nagy, etj”.

⁹² Po aty.